

І. Концепція народовладдя у вітчизняній правовій доктрині

DOI: 10.33498/opus-2019-10-013

Руслан Стефанчук

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України,
Перший заступник Голови Верховної Ради України
(Київ, Україна)
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6385-0131>
Research ID: <http://www.researcherid.com/rid/M-2450-2018>
r.stefanchuk@gmail.com

УДК 342 (477)

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА НАРОДОВЛАДДЯ ЯК ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ

АНОТАЦІЯ. Проблематика народовладдя перебуває на перетині багатьох соціальних наук – і соціології, і філософії, і політології, і, безперечно, юриспруденції. Саме науковий арсенал юриспруденції містить унікальний інструмент дослідження будь-яких суспільних процесів і явищ – теорію правовідносин. З точки зору теорії правовідносин будь-яке явище чи процес розглядається крізь призму суб'єктно-об'єктного зв'язку, що виникає, змінюється чи припиняється на підставі юридично визначених обставин (або сукупності, стану таких обставин) і характеризується наявністю специфічного змісту – взаємокореспондуючих прав та обов'язків. Не виняток у цьому контексті й народовладдя. Народовладдя доцільно розглядати у системі правовідносин як юридичну категорію, що входить у категорійний апарат конституційного права і становить принцип та інститут конституційного права, справляє свій вплив фактично на всі інші структурні елементи конституціоналізму, визначаючи парадигму конституційно-правового режиму держави.

Метою статті є визначення місця і ролі народовладдя у палітрі юридичних явищ і процесів.

Основними результатами дослідження стало дослідження народовладдя як, зокрема: правового принципу, правової гарантії, суб'єктивного права народу, об'єкта правовідносин та права, правового механізму і конституційно-правового інституту.

Автор доходить висновку, що кожний із наведених аспектів народовладдя потребує глибокого самостійного дослідження, чого наразі бракує у вітчизняній юриспруденції, і що може істотно розширити юридичні уявлення про цю цікаву юридичну дефініцію. Існуючі в Україні дослідження народовладдя, на жаль, не повною мірою розкривають комплексний характер категорії, що має значення не тільки для розвитку конституційного права як науки, а й є надзвичайно актуальними для практики законотворення та конституційної реформи у нашій країні.

Ключові слова: народовладдя; демократія; конституційні права.

© Руслан Стефанчук, 2019

Юриспруденція, будучи досить герменевтичною наукою, відрізняється від інших наукових напрямів явно вираженим тяжінням до точності формулювань і дефініцій. І така традиція зберігається ще з часів римського права – колиськи юриспруденції у її сучасному розумінні. І це не просто філологічні експерименти задля виявлення найбільш вправного майстра словесної еквілібристики, а сувора вимога юридичної практики, виробленої впродовж тисячоліть і сторіч розвитку законотворення, адже від точності й довершеності формулювань може залежати не тільки доля окремо взятої людини, відносно якої відбувається правозастосування, а й подекуди доля цілих народів і континентів – коли, приміром, йдеться про епохальні міжнародні договори чи прийняття основного закону для держави, що визначатиме подальший її шлях розвитку.

Саме перед такими викликами опинилася і вітчизняна юриспруденція, зважаючи на останні вимоги народу України у відновленні конституційних гарантій народовладдя. Залежно від того, які моделі і принципи будуть закладені у майбутню конституційну реформу, необхідність якої є наочною і безальтернативною, залежатиме не тільки політична ситуація у найближчій перспективі, а й стабільність і сталість політичної системи у майбутніх історичних віхах. Або ми вкотре “прогнемо” конституційне право на угоду тимчасовим політиканам, влада яких швидкоплинно змінюється в Україні, або ж створимо реальну, дієву, стабільну, сталу, здатну до саморозвитку політичну систему важелів і противаг, правових гарантій непорушності прав людини, забезпечення поваги до Конституції України та її принципів. І така система має створюватися на найближчі століття, аби наш конституціоналізм не піддавався стану перманентної, щоп’ятирічної реформи.

Вихідною засадою і наріжним каменем архітекtonіки національного конституціоналізму мають стати демократія і народовладдя, а Основний Закон має відігравати роль договору між народом і державою про взаємні права й обов’язки, своєрідною хартією вольностей і прав українського народу. При цьому зазіхання на конституційний порядок, порушення конституційних прав, відступлення від проголошених конституційних ідеалів можуть кваліфікуватись як такі лише за умови точного юридичного тлумачення понять “демократія” та “народовладдя”.

Метою дослідження є визначення місця і ролі народовладдя у палітрі юридичних явищ і процесів.

На жаль, змушені констатувати, що проголошений у ст. 5 Конституції України¹ принцип народовладдя у більшості форм своєї реаліза-

¹ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>> (дата звернення: 15.08.2019).

ції допоки залишається декларативним. Маємо ситуацію, за якої народ усунутий від виконання владних функцій і це проявляється, зокрема, у відсутності повноти референдумного законодавства, законодавства про народні законодавчі ініціативи, про *recall*, неможливості виборцям вплинути на поведінку обраних депутатів, істотні прогалини у виборчому законодавстві, що фактично усувають народ від участі в управлінні державою. Тому нині слушно вести мову саме про відновлення народо-владдя, оскільки владні права належать народу за визначенням – як вищому носієві верховної влади.

Демократія, а відповідно, і її парадигма – народовладдя є одними з найскладніших категорій в енциклопедії права. Будучи політико-правовими категоріями, одночасно вони є визначальними і системоутворюючими дефініціями державознавства, конституціоналізму, теорії права. Демократія як форма політико-правового режиму (або політичної системи – як в англо-американській юриспруденції визначають державно-політичний режим) входить у структуру форми держави, а народовладдя є визначальною сутністю, принципом, вихідною засадою демократії. Проте складність визначення демократії у правовому вимірі полягає саме у дискусійності й поліваріантності підходів щодо її розуміння. Розмаїття поглядів на демократію сягає від Платона, який визнавав її “найгіршою” формою правління, до А. де Токвіля, який стверджував про природність і неминучість для людства набуття демократії². І таке розмаїття не дає змогу юристам чітко, категорично й однозначно сформулювати єдину правильну дефініцію “демократія”, а це, зі свого боку, зумовлює труднощі з юридичним позиціонуванням тих чи інших режимів у державах (як демократичних, так і таких, що не відповідають стандартам демократії) або ж визнання органами конституційної юрисдикції нормативних актів такими, що відповідають/не відповідають конституційним засадам демократії. Так, приміром, у Конституції США жодного разу не вживається поняття “демократія”, тоді як Конституція КНДР не тільки оперує цією категорією, а й уконституює її у назві держави; а Конституція СРСР 1977 р. прямо закріплювала формулу, що “вся влада належить народу”. А. Мельвіль слушно й влучно відзначав, що у реальному політичному житті ми зіштовхуємося з досить різноманітними типами і формами демократії, а також цілим спектром різних політичних систем і режимів (напівдемократичних, напівавторитарних), які можна розташувати у континуумі між демократією та авторитаризмом³. Г. Кельзен, будучи

² Алексис де Токвиль, *Демократія в Америці* (Прогресс – Литера 1994).

³ А. Мельвіль, *Демократические транзиты. Теоретико-методологические и прикладные аспекты* (1999) 1.

одним із фундаторів школи юридичного позитивізму, досить скептично ставився до поняття “демократія”. Він констатував:

<...> слово “демократія” стало пануючим гаслом і не дивно, що воно, як будь-яке гасло, втратило упевнений і твердий зміст. Наслідуючи вимоги моди, його вважають за необхідне вживати з усіх можливих приводів і для усіх можливих цілей таким чином, що воно стало охоплювати собою найрізноманітніші і часто цілковито суперечливі одне одному поняття⁴.

А. Пшеворський визначив демократію як ‘систему впорядкованої не-обмеженості та організованої невизначеності’⁵. А відомий письменник Дж. Оруел вжив таку алегорію – ‘коли мова ведеться про такі поняття, як демократія, то виявляється не тільки відсутність його загальноприйнятого визначення, а й будь-які спроби надати таке визначення напштовхуються на супротив з усіх боків’⁶.

Проте, незважаючи на всю складність і суперечливість підходів до визначення демократії у правовому контексті, утім, існують певні “юридичні маячки”, які дають змогу визначити пріоритети й орієнтири у праворозумінні демократії та визначити “червоні лінії”, перетин яких свідчить про порушення демократичних цінностей, правової аксіології демократії. І таким безсумнівним орієнтиром, правовим дороговказом, який дає можливість юридично ідентифікувати демократію, є принцип народовладдя, який відображає сутність демократії, її правову онтологію. Саме орієнтуючись на народовладдя, суверенітет народу як суб’єкта конституційних правовідносин і можливо визначати ступінь демократичності чи недемократичності тих чи інших політико-правових явищ чи процесів. Відповідність волі народу як єдиного джерела вищої влади у державі і є показником, лакмусовим папірцем демократії як політико-правового режиму форми держави (політичної системи). Будь-яке присвоєння особою чи групою осіб влади (владних повноважень) на свою користь поза межами народного делегування, без демократичної легітиматії народом наділення такими повноваженнями є нічим іншим, як узурпацією влади, що тягне за собою відповідну реакцію як у правовому, так і в політологічному розумінні.

Не ставлячи собі за мету в межах цієї публікації визначити всю сутність співвідношення категорій “демократія – народовладдя”, оскільки це тема окремого дослідження й чому присвячена досить велика кількість спеціальної літератури, лише окреслимо, що народовладдя є сутністю,

⁴ Hans Kelsen, *Vom Wesen und Wert der Demokratie* (Tubingen 1920) 3.

⁵ А Пшеворский, *Демократия и рынок. Политические и экономические реформы в Восточной Европе и Латинской Америке* (2000) 31.

⁶ Цит. за: *Политология* (Ачкасова В и Гуторова В ред, Питер 2005) 560.

екзистенцією, внутрішнім змістом демократії. На нашу думку, найбільш влучно відображає співвідношення категорій “демократія” та “народовладдя” вислів А. Лінкольна, який він вжив у відомій Геттисбургській промові 19 листопада 1863 р.: ‘Демократія – це правління народу, здійснюване народом і для народу’ (*‘Government of the people, by the people, for the people’*). Тож не може бути демократії вищої за народ, не може бути демократичного правління не від народу, будь-яка влада, яка походить не від народу, є нелегітимною, будь-яке присвоєння влади без легітимного делегування є узурпацією, навіть якщо це прикривається гаслами про турботу за народ із боку “більш мудрих правителів”, які начебто краще знаються на мистецтві державного управління.

Праксеологічний зміст демократії у парадигмі народовладдя полягає у формулі: “демократія = волевиявлення народу”. Тобто найбільш відповідними засадам демократії є ті суспільні відносини чи явища, які найбільш точно, достовірно, повно, своєчасно, достатньо відображають істинне волевиявлення народу (зокрема й волевиявлення на делегування владних повноважень). Саме крізь призму суверенітету народу і виявляється правова сутність демократії. Режим народовладдя передбачає широку солідаризованість між державою та народом, оскільки держава не протиставляється народу, а є лише інструментом виконання народної волі, зручною формою самоорганізації суспільства для задоволення колективних потреб, інфраструктурним середовищем для розвитку особистостей. У частині 3 ст. 21 Загальної декларації прав людини зазначено:

<...> воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні провадитись при загальному і рівному виборчому праві шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування⁷.

При цьому народовладдя у конституційних відносинах може розглядатися досить варіативно з різних позицій та під різним кутом зору. Так, найбільш розповсюдженим поглядом на народовладдя є його визначення як принципу. Вчення про принципи права – досить розроблений у правознавстві напрям, а тому у контексті цієї публікації будемо уникати зайвого дублювання та повторів хрестоматійних речей. При цьому варто зазначити слушну думку А. Колодія, який звернув увагу на те, що з гносеологічної точки зору категорія “принцип” тісно пов’язана з кате-

⁷ Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015> (дата звернення: 17.08.2019).

горіями “закономірність” і “сутність”. Однозначний характер цих понять дає підстави визначати правові принципи через закономірності розвитку суспільства (загальносоціальні принципи) та права (юридичні принципи), а також через сутність та основний зміст останнього⁸. Отже, визначення народовладдя як принципу демократії відповідає його ролі як змісту демократії. При цьому важливо звернути увагу, що народовладдя може розглядатись і як принцип демократії (як політико-правового режиму форми держави), і як принцип конституційного права, а це вже дещо інші акценти й функціональне призначення цієї категорії. Аксиоматичним є поділ правових принципів на загальнотеоретичні та спеціальні галузеві (які мають значення винятково для певної галузі права). Але відома специфіка ролі та місця конституційного права як галузі полягає у тому, що переважна більшість принципів конституційного права як галузі є загально-правовими для всіх інших галузей права. Так, принцип народовладдя фактично віддзеркалюється у більшості галузевих інститутах права. Наприклад, ми можемо побачити його реалізацію у таких проявах, як: формування суду присяжних, ухвалення судових рішень іменем держави, захист екологічних прав громадян і забезпечення екологічної безпеки, цивільно-правова автономія особистості та недоторканність власності громадян, кримінально-охоронювальні заходи безпеки суспільства, процедури вилучення земель для суспільних потреб тощо. Крім того, народовладдя як принцип впливає на інші галузеві інститути та принципи. Варто відзначити, що і в межах конституційно-правового регулювання принцип народовладдя справляє вирішальний вплив на майже всі інші принципи конституційного права: суверенітету народу як вищого носія влади; невід’ємності основних прав і свобод людини; верховенства права; рівноправності громадян; прийняття значущих рішень більшістю та гарантованості прав меншин; правової держави; розподілу гілок влади; виборності та змінюваності органів державної влади й місцевого самоврядування та їх підзвітність виборцям; транспарентності функціонування державних інституцій; незалежності та безпристрасності суду; деполітизації та департійності армії, поліції, органів державної безпеки, прокуратури, суду; громадського та парламентського контролю за армією, поліцією, силовими структурами; політичного плюралізму; гласності та незалежності засобів масової інформації; тощо. Фактично всі ці принципи у той чи інший спосіб пов’язані чи перетинаються із принципом народовладдя. Доцільно також звернути увагу і на факт, що

⁸ А Колодій, ‘Принципи права: генеза, поняття, класифікація, місце і роль у правовій системі України’ в *Правова система України: історія, стан та перспективи, т 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України* (Цвік М та Петришин О заг ред, Право 2008) 689.

народовладдя, будучи правовим принципом, зі свого боку, також дотримується певних принципів – принципів народовладдя, яких дослідники виокремлюють різні переліки (це й принцип доступу громадян до управління державними справами, принцип поділу влади, невтручання у приватне життя тощо).

До визначення народовладдя як принципу права досить щільно дотичним є погляд на народовладдя як на правову гарантію, оскільки саме доступ народу до інструментів влади у державі гарантує незмінність демократичного курсу держави. Народовладдя як гарантія демократії полягає у створенні такої системи конституційних правовідносин, які витісняють із політичного поля будь-які спроби монополізувати владу, усунути народ від управління державою, спроби створити перепони у змінюваності влади. В ідеалі народовладдя спонукає демократію до самовдосконалення, самоочищення та утворення саморегулюючої політичної системи. І правові гарантії у цьому є лише одними з форм такого гарантування.

Вчення про інститут правових гарантій як заходів забезпечення реалізації прав у теорії права розроблене досить концептуально. Як відомо, виділяються різноманітні види гарантій, які класифіковані за різними критеріями: економічні, соціальні, правові тощо. Будучи покладеним на матрицю народовладдя як гарантії демократії, концепт гарантування демократії через визнання народу вищим джерелом влади абсолютно чітко надає уявлення про юридичну роль та місце народовладдя у системі конституційних правовідносин, розкриває ще одну сторону цього багатогранного явища. При цьому слід розрізняти народовладдя як гарантію демократії та поняття гарантій самого народовладдя як системи економічних, організаційних, правових заходів, що забезпечують реалізацію народом права на владу.

Демократія дійсно є крихкою та досить вразливою формою державно-політичного режиму, але будучи гарантованою силою народовладдя і підкріпленою масовим народним волевиявленням, вона перетворюється у могутній політико-правовий інструмент, який здатний запобігти будь-якій узурпації влади. З одного боку, нездатність певних демократій до самозахисту і, як наслідок, падіння демократичних режимів – такі приклади ми подекуди бачимо в історії вітчизняного та зарубіжного конституціоналізму. Це, як правило, пояснюється слабкістю народовладних гарантій демократії, не допуском народу до інструментів правової охорони демократії, певними перекосами у побудові структури народовладдя, диспропорційністю у реалізації народного суверенітету. З другого боку, історія політико-правових систем надає нам яскраві приклади всенарод-

ного відстоювання демократії, народних перемог над узурпацією влади авторитарними режимами, невідкорюваності народного волевиявлення проявам тоталітаризму. У цьому сенсі Україна також має, що продемонструвати для узагальнення світової практики реалізації конституційного права на народовладдя.

Зазначене дає змогу говорити про ще один зріз у праворозумінні народовладдя у структурі конституційно-правових категорій, а саме про народовладдя як суб'єктивне право народу. Якщо змістом конституційних правовідносин (як і будь-яких інших правовідносин) є сукупність прав та обов'язків, а народ є одним із визначальних суб'єктів конституційного права (в об'єктивному розумінні), то цілком справедливо ставити питання про наявність у такого суб'єкта низки конституційних прав та обов'язків. І одним із таких найвизначніших прав народу можна розглядати право народовладдя. Право народу на владу, яку він здійснює безпосередньо або через органи державної влади, є природною, невід'ємною суб'єктивуючою ознакою самого народу. Стаття 5 Конституції України закріплює саме виключне право народу України як єдиного джерела влади визначати та змінювати конституційний лад, яке не може бути узурпованим ані державою, ані її органами чи посадовими особами⁹. Тобто йдеться саме про конституційне право народу, який здійснює своє волевиявлення у формі реалізації суб'єктивних, конституційно-гарантованих можливостей. Конституційне визнання народу єдиним джерелом влади і носієм суверенітету неминуче призводить до умовиводу про наявність конституційної правосуб'єктності народу та наявності у нього права на владу, сувереном якої він є. Вважаємо, що конституціоналізація поняття "право народу" остаточно ставить крапку у дискусії про правосуб'єктність народу й позиції тієї групи авторів, які вважали, що народ може реалізовувати свої конституційні права виключно через органи державної влади.

Державна влада фактично є похідним елементом, результатом волевиявлення народу і має діяти не у власних інтересах її носіїв, а саме в інтересах народу як істинного носія влади. Фактично вільні вибори – це також прояв народовладдя, форма делегування на виконання певних функцій окремим, обраним представникам народу. Відтак будь-яке посягання на волевиявлення народу під час виборів є нічим іншим, як посяганням на народовладдя, оскільки це спотворює чи перекручує волю народу, а усунення народу від вільних виборів – це усунення народу від влади.

Якщо Ж.-Ж. Руссо єдиним сувереном влади визнавав народ, то, відповідно, останній і наділяється виключними правами на владу. Вчений

⁹ Конституція України (н 1).

наполягав на невідчужуваності суверенітету у народу та наголошував, що суверенітет міститься у загальній волі народу¹⁰.

Право на владу – це право, яке належить специфічному суб'єкту – народу загалом і реалізується саме народом як таким, і не є простою сумою індивідуальних конституційних прав громадян (зокрема й активних і пасивних електоральних прав), оскільки має іншу, нову якість, що визначається цілями та інтересами цілого народу – публічними інтересами.

Зазначений умовивід про публічні інтереси дає змогу вести мову про народовладдя як про правову цінність, а отже, як про самостійний об'єкт конституційних правовідносин. І це ще одна правова характеристика народовладдя, про яку потрібно говорити. Залежно від спрямованості та контексту правового дослідження народовладдя може розглядатися не тільки як принцип, гарантія, право народу, а й як об'єкт конституційних правовідносин.

Не вдаючись до загальнотеоретичної дискусії про сутність поняття “об'єкт правовідносин” (матеріальний об'єкт, дія, явище чи соціальна цінність, благо) лише відзначимо, що конституційні правовідносини можуть бути спрямовані на народовладдя, а отже, народовладдя може бути об'єктом правовідносин (незалежно від застарілої, а подекуди й безплідної, радянської дискусії про те, що розуміти під поняттям “об'єкт правовідносин”). Влада як політико-правова категорія є безсумнівним і позадискусійним об'єктом конституційного права. Відтак і народовладдя як влада, носієм якої є народ, також об'єкт конституційного права. У процесі здійснення народом як єдиним сувереном влади виникають різноманітні конституційні правовідносини, які врегульовані нормами конституційного права. При цьому варто нагадати про певну диференціацію понять “об'єкт конституційних правовідносин” та “об'єкт конституційного права”, оскільки народовладдя може бути й об'єктом конституційного права як галузі. Доречно зазначити, що дослідження народовладдя можливе й у контексті його як об'єкта конституційного захисту, а це ще один напрям для досліджень, вартий окремої уваги.

Досить цікавим поглядом на народовладдя є його дослідження як правового механізму здійснення демократії. І хоча поняття правового механізму в останні роки теоретиками права піддається певній критиці, все ж необхідно зазначити, що це поняття не є суто винаходом радянської теорії права, а вживається й у континентальній, зокрема, німецькій юриспруденції, хоча і нечасто. Отже, якщо відкинути суто ідеологічні стереотипи й погодитися з загальною тезою про те, що сукупність уповноважених інституцій та нормативно-правове регулювання у своєму поєднанні

¹⁰ Ж-Ж Руссо, *Трактати* (1969) 222.

утворюють правовий механізм, то цілком логічно можна вести мову про те, що народовладдя є механізмом демократії. При цьому народ є саме тією уповноваженою інституцією (суб'єктом), який реалізовує владу (безпосередньо або через делегування), а конституційне регулювання повноважень держави та її органів розподілу влади, меж державного втручання, власне, і є тим нормативним забезпеченням як елемент правового механізму. Як стверджували у свій час класики теоретичної юриспруденції, без механізму реалізації право є мертвим. У такому контексті сукупність демократичних прав без механізму народовладдя є нереалізованими декларативними гаслами. Особливо рельєфно механізм народовладдя представлений у такій формі демократії, як пряма демократія, де народ виступає безпосереднім суб'єктом, а рішення, яке ним приймається (на референдумі чи за народною ініціативою, або з питань *recall*), є правилом поведінки, загальнообов'язковим і неухильним для виконання усіма суб'єктами державної влади.

Зрештою, неможливо обійти увагою роль та місце народовладдя у структурі конституційного права як галузі права, законодавства та науки. Народовладдя виступає інститутом конституційного права, оскільки для нього характерні всі ознаки інституту права: є структурним елементом галузі права, єдність норм, однорідність змісту, здатність до законотворчої відособленості. Питання про можливість трансформації інституту народовладдя у субінститут чи підгалузь конституційного права є питанням суб'єктивних інтерпретацій цих категорій та авторського бачення дослідників змісту зазначених структурних елементів права, особливо принципового значення для практики реалізації конституційних норм не має і може бути корисним лише з погляду методології викладання конституційного права як навчальної дисципліни.

Висновки. Таким чином, резюмуючи наведений короткий нарис підходів до розуміння народовладдя як правової категорії, доходимо висновку, що народовладдя можливо розглядати як правовий принцип, як правову гарантію, як суб'єктивне право народу, як об'єкт правовідносин та права як правовий механізм і як конституційно-правовий інститут. Цілком можливо, що подальші дослідження дадуть змогу виокремити й інші риси народовладдя. І хоча принцип народовладдя є надзвичайно важливим не тільки для теорії конституційного права, а й передусім для практики конституційної реформи, однак змушені констатувати, що в Україні наразі бракує комплексних фундаментальних праць із теорії народовладдя, а існуючі розглядають лише окремі його аспекти як правової категорії, не враховуючи всієї багатогранності цього складного юридичного поняття. Означене відкриває широке поле

для досліджень як окремих сторін народовладдя, так і комплексного інтегрованого аналізу цього надзвичайно складного, але водночас надзвичайно цікавого правового феномена.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Kelsen H, *Vom Wesen und Wert der Demokratie* (Tubingen 1920) (in German).
2. Mel'vil' A, *Demokraticheskie tranzity. Teoretiko-metodologicheskie i prikladnye aspekty [Democratic Transits. Theoretical, Methodological and Application Aspects]* (1999) (in Russian).
3. Pshevorskij A, *Demokratija i rynek. Politicheskie i jekonomicheskie reformy v Vostochnoj Evrope i Latinskoj Amerike [Democracy and the Market. Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America]* (2000) (in Russian).

Edited and translated books

4. Kolodii A, 'Pryntsypy prava: heneza, poniattia, klasyfikatsiia, mistse i rol u pravovii systemi Ukrainy' ['Principles of Law: Genesis, Concept, Classification, Place and Role in the Legal System of Ukraine'] v *Pravova systema Ukrainy: istoriia, stan ta perspektyvy [Legal System of Ukraine: History, State and Prospects], t 1: Metodolohichni ta istoriko-teoretychni problemy formuvannia i rozvytku pravovoi systemy Ukrainy [Methodological and Historical Theoretical Issues of Ukraine's Legal System Establishment and Development]* (Tsvik M ta Petryshyn O zah red, Pravo 2008) (in Ukrainian).
5. *Politologija [Political Science]* (Achkasova V i Gutorova V red, Piter 2005).
6. Rousseau J-J, *Traktaty [Treatises]* (1969) (in Russian).
7. Tokvil' A, *Demokratija v Amerike [Democracy in America]* (Progress – Litera 1994) (in Russian).

Ruslan Stefanchuk

LEGAL NATURE OF DEMOCRACY AS A POLITICAL AND LEGAL CATEGORY

ABSTRACT. The issues inherent in democracy are at the intersection of many social sciences, such as sociology, philosophy, political science, and, surely, jurisprudence. Jurisprudence has the scientific arsenal which contains a unique tool to study any social processes and phenomena-the theory of legal relations. From the perspective of the theory of legal relations, any phenomenon or process is viewed through the prism of the subject-object connection which emerges, changes or ceases on the basis of legally defined circumstances (or the totality, the state of such circumstances) and is characterized by the presence of specific content – reciprocally corresponding rights and obligations. In this context, democracy is no exception. It is expedient to view democracy within the system of legal relations as a legal category which is a part of the categorical array of constitutional

Руслан Стефанчук

law and constitutes the principle and institution of constitutional law, has an effect virtually on all other structural elements of constitutionalism thus defining the paradigm of the constitutional and legal regime of the State.

The purpose of the article is to determine the place and the role of democracy in the palette of legal phenomena and processes.

The main result of the research is the study of democracy, namely, of legal principle, legal guarantee, subjective right of the people, object of legal relations and rights, legal framework and the constitutional legal institute.

According to the conclusion made by the author, each of the mentioned aspects of democracy requires a thorough and independent research which is currently lacking in national jurisprudence; such research can significantly expand the boundaries of legal comprehension of this interesting legal definition. Unfortunately, studies of democracy available in Ukraine do not fully reveal the comprehensive nature of this category, and this is crucial not only for development of constitutional law as a science but also has particular relevance for the practice of lawmaking and the constitutional reform in our country.

KEYWORDS: the rule of people; democracy; constitutional rights.